

Lessen voor levenden

1. *'Herschep ons hart'* (eenstemmig – drempelgebed door Gerard – meerstemmig)
2. Welkom en ten geleide door Mirjam

't Was door de confrontatie met een leeftijdgenoot op zijn sterfbed dat ik het thema van de spanning tussen het gehoopte leven en het gerealiseerde leven dicht op mijn huid kreeg. Dichter dan ooit tevoren. En tegelijk natuurlijk niet zo dicht als die persoon toen tegenover mij - daarom blijft het droogzwemmen wat ik voor vandaag gethematiseerd heb. Maar toch wil ik een deel van mijn zoektocht graag met u delen. Hoe te sterven als alles nog niet gedaan is, maar dus ook: hoe te leven met wat niet gaat zoals jij 't zou willen of had gedroomd.

Goedemorgen allemaal, goed om zo samen te komen in deze zomertijd. Niet alleen maar weg zijn en uitwaaiëren, maar ook bijtanken en reflecteren over het leven, ons eigen leven in een groter verband, met anderen, met wat groter is dan de optelsom van alles en iedereen, God waar je je nood of je dankbaarheid bij neer kunt leggen omdat nu eenmaal niet alles in onze handen is.

De vraag of je het goed doet, je leven, kent iedereen vast wel. Moet ik niet veranderen van baan, partner of woonplaats? Doe ik wat ik echt wil doen? Waar ik me toe geroepen voel? Als ik morgen dood zou gaan of de dood aangezegd zou krijgen, ben ik dan tevreden met wat ik van dit leven gebakken heb? Of niet? Of moet je juist leren om tevreden te zijn met wat er is, zoals het is, precies zoals het is, met de brokstukken en onvolkomenheden?

Een vrouw die jarenlang als stervensbegeleider werkte in Australië maakte een top vijf van de meest voorkomende spijbtuigingen die zij aan een sterfbed had vernomen. Ze noteerde:

- ik wou dat ik de moed had gehad om trouw aan mezelf te zijn
- ik wou dat ik niet zo veel gewerkt had
- ik wou dat ik de moed had gehad om mijn gevoelens te uiten
- ik wou dat ik contact had gehouden met mijn vrienden
- ik wou dat ik mezelf had toegestaan om gelukkiger te zijn (*evt herhalen*)

Zit uw vermoedelijke spijbtuiging erbij? Althans vanaf de positie bezien waar u zich nu bevindt, 32, 56, 79 jaar oud? Je zou het zelf misschien wat concreter formuleren, zo'n reden tot spijt, iets over kinderen of ruzies bijvoorbeeld, of gemiste afslagen, maar welbeschouwd zit er toch wel heel veel in deze opsomming. Bijvoorbeeld 'trouw aan jezelf' dat lees ik als: gedaan hebben wat je dacht te moeten doen, of dat je ruimte hebt gemaakt in je leven voor wat of wie je het meest aan het hart gaan, of dat je je intuïties hebt gevolgd of genegeerd. En daardoor wijzer bent geworden. Of niet, en daar vrede mee hebt.

U begrijpt ook wel dat een korte zomerdienst op deze vragen geen afdoende antwoord kan geven. Maar in een serie van zes of acht zondagen zou dat net zomin lukken. In deze viering klinken naast de liedteksten een paar heel verschillende teksten die mij in het licht van deze vraag op een bepaald moment troffen. Een breiwerkje van verschillende draden. Misschien kunt u de uwe er mee verknopen of er juist een mooi gat in laten vallen. Want ieder moet zijn/haar eigen vragen beantwoorden.

Laten we een moment de stilte zoeken om ruimte te vinden voor al deze gedachten en vragen, gewoon door te zitten en te ademen, met de voeten op de grond, je zitvlak op de stoel.
Eeuwig, ontferm u over uw mensen.

3. *'Zoals een hert'* (Ps 42)
4. TED-lezing. (zie www.ted.com) Het verslag van iemand die in 2009 in een vliegtuig zat dat een noodlanding wist te maken op de rivier de Hudson bij Manhattan.

Stel je voor: een grote explosie op duizend meter hoogte, een vliegtuig vol rook en een motor die 'klek, klek, klek' doet. Dat klinkt angstaanjagend. Ik zat op stoel 1D, ik was de enige die met de stewardessen kon praten. Dus ik keek meteen naar hen, en zij zeiden: "Geen probleem. Waarschijnlijk wat vogels geraakt." De piloot had het vliegtuig al gedraaid, en we waren nog niet ver. Je kon Manhattan nog zien.

Twee minuten later gebeurden er drie dingen tegelijk. De piloot gaat boven de Hudson vliegen, een ongebruikelijke route. Hij zet de motoren af. Stel je voor dat je in een vliegtuig zit zonder geluid. En toen zei hij emotioneel drie woorden: 'Zet je schrap.' Ik hoefde er niet meer met een stewardess over te praten, ik zag de angst in haar ogen.

Drie dingen heb ik die dag geleerd over mezelf. Alles kan in een seconde veranderen. We hebben een lange lijst met dingen die we in ons leven willen doen. Al die mensen met wie ik contact had willen opnemen, alle meningsverschillen die ik nog wilde oplossen, alle ervaringen die ik graag had willen opdoen. Toen ik daar later over nadacht, schoot me een gezegde te binnen: ik was bezig slechte wijnen te verzamelen in mijn leven. Als de wijn rijp is en de juiste persoon er, dan moet je die fles opentrekken. Ik wil niks meer uitstellen in mijn leven. Het twee dat ik leerde – toen we maar net over de George Washingtonbrug scheerden – was dat ik van een ding echt spijt had. Ik dacht: ik heb een goed leven gehad. Ondanks mijn beperkingen en fouten heb ik geprobeerd mezelf te verbeteren bij alles wat ik deed. Maar menselijk is ook dat ik mijn ego heb binnengelaten. Ik had spijt van de tijd die ik verspild heb aan onbelangrijke zaken met mensen die belangrijk voor me zijn. Ik dacht aan mijn relatie mijn vrouw, met mijn vrienden, met mensen. Ik besloot negatieve energie uit mijn te bannen. Het gaat nu niet perfect, maar een stuk beter. Ik probeer niet langer gelijk te hebben: ik kies ervoor om gelukkig te zijn. Het derde dat ik heb geleerd – en dit gebeurt als je mentale klok aftelt: 15, 14, 13 en je het water dichtbij ziet komen. Ik wilde niet doodgaan. Ik hou van het leven. En die droefheid kreeg vorm in één gedachte, ik wilde mijn kinderen zien opgroeien. Ik heb het wonder mogen beleven om die dag niet te sterven. Ik kreeg het cadeau van in de toekomst te kijken en terug te keren om anders te gaan leven. Ik daag iedereen uit: als jullie hetzelfde zou overkomen, stel je voor, hoe zouden jullie veranderen? Wat zou je meteen gaan doen wat je nu maar uitstelt, omdat je denkt voor altijd te leven? Hoe zou je je relaties veranderen?

5. *Pianospel*
6. Commentaar

Natuurlijk is dit klef en op zijn amerikaans doorspekt met de suggestie dat je je leven zelf helemaal kan maken zoals je zou willen - niet dus. En ook alsof sommige besluiten geen aanloop nodig hebben, dat je soms moet wachten tot de tijd rijp is voor een verandering. En tóch was ik erdoor getroffen. Zo'n inzicht in wat er nu écht toe doet in het leven - voor deze overlevende was dat zijn vaderschap - is best handig. Soms moet er iets gebeuren, en soms wens je het jezelf of een ander ook toe (nou, dié moet maar eens flink met zijn kop tegen de muur aanlopen) om de prioriteiten weer duidelijk te krijgen in het leven. Maar vaak genoeg ligt het niet zo extreem, en is er eerder een sluimerende onvrede over hoe het gaat. Wie dat ter sprake brengt kan te horen krijgen 'nou dan verander je dat toch' en vaak klinkt tegenwoordig het advies om vooral maar te genieten, dat wil zeggen te leven alsof elke dag je laatste is.

Iemand die op de rand van leven en dood had gestaan, vertelde me dat het wat haar betreft onmogelijk is om elke dag te leven alsof het je laatste is. Dat is veel te heftig, zei ze. Leven alsof elke dag je laatste dag is is een uitputtingsslag. Dan wil je alles oplossen wat nog niet af was, alles voltooien, met iedereen in het reine komen, al je wensen nog inlossen. En ook steeds weer je angst voor het onbekende van de dood onder ogen moeten zien. Ondoenlijk. Je zou er verlamd en geblokkeerd van raken en van de weeromstuit enkel een kopje thee gaan zitten drinken. ... En misschien is dat laatste helemaal zo verkeerd nog niet.

Maar toch, midden in het leven staand, geen dood die zich al concreet heeft aangekondigd, kan de vraag wel eens opkomen 'Waarom weten we wel wat leven is, maar leven (we) niet?' We leiden niet het ideale leven, ook al is er binnen en buiten ons verlangen om dat wel te doen. Binnen in ons omdat we niet tevreden zijn met wat er is, of omdat het leven wendingen kende die je niet had ingecalculeerd. Buiten ons doordat de idee heerst dat je je leven zelf in de hand hebt en zo goed en mooi kunt maken als de media willen doen geloven. Juist dát niet ideale leven wordt overpeinds door Adam Phillips, een engelse hoogleraar in de letteren en psychoanalyticus, in zijn boek 'Het ongeleefde leven.'

7. *'Als vrijheid was'*
8. Uit 'Het ongeleefde leven' van Adam Phillips. Over de zin van alles wat niet kan. (Ambo/Anthos 2012)

Een leven waarover je niet nadenkt is het leven vast wel waard – maar is een leven dat je niet leeft het waard om over na te denken? Het lijkt een vreemde vraag, tot je bedenkt hoe vaak we denken aan het leven dat we niet leiden, het leven dat we mislopen, het leven dat we zouden kunnen leven maar om de een of andere reden niet leven. Waar we over fantaseren en waar we naar verlangen zijn de ervaringen, de dingen en de mensen die ontbreken. Juist het ontbreken van waar we behoefte aan hebben zet ons aan het denken, maakt ons boos of verdrietig. (p.11)
Naast het leven dat we leiden hebben we altijd het leven dat (...) nooit heeft plaatsgevonden, dat we alleen in gedachten hebben geleefd, het gewenste leven: dat van de risico's die we hebben gemedend en de kansen die we voorbij hebben laten gaan of die zich nooit hebben aangediend. We noemen dat ons ongeleefde leven omdat we ergens wel geloven dat het voor ons openlag. Maar om de een of andere reden – en we kunnen een groot deel van ons leven op zoek zijn naar die reden – was dat geen mogelijk leven. En dat dat wat niet mogelijk is gebleken wordt maar al te gemakkelijk het verhaal van ons leven. Ons leven kan zelfs ontaarden in één lange jammerklacht of eindeloze woedeaanval over het leven dat we niet hebben kunnen leiden. Maar elk gemis dat we ervaren, noodgedwongen of uit vrije wil, maakt ons mede tot wie we zijn. (p.12)
We delen ons leven met de mensen die we nooit zijn geworden. (p. 13)

9. Commentaar

'We delen ons leven met de mensen die we nooit zijn geworden'. Dat wat we verlangen te zijn en verlangen eigenlijk te doen is deel van ons bestaan. Niet omdat we het zijn of doen, maar juist omdat we het willen maar niet kunnen. Om welke reden dan ook. Voor deze auteur is dat genoeg, te erkennen dat dat wat er niet is ons leven mede vorm geeft. En hoe treffend ik dat inzicht ook vind, toch hoop ik ook op iets van verzoening tussen deze twee delen van mijzelf of bij degene die in het aangezicht van de dood beseft dat er nu geen kansen meer zijn om nog iets in te halen of om het roer nog eens om te gooien. Verzoening of vrede met wat er is, het geleefde en het ongeleefde dat als een schaduw met je meegaat, zou het kunnen?

Sommige mensen is het gegeven: tijd om het leven af te ronden, balans op te maken en tevreden te worden. Sommigen is het gegeven dat anderen je komen vertellen dat het goed was, zozeer, dat je je kunt verzoenen met het ongeleefde. Maar in alle situaties komt de vrede niet zomaar uit de lucht vallen. Het vraagt inspanning om vrede met je leven te verkrijgen. Voor genoeg mensen duurt dat een leven lang. En dan nog moet soms de dood eerst zijn komst hebben aangekondigd om tot inzichten te komen die vrede geven, tot gebaren te komen die verzoenen, om je werkelijk uit te durven spreken of je oren te openen voor wat altijd al klonk, om zo een waarachtig mens te worden. Daarom kan een onverwachte en vooral voortijdige dood zo onthutsend zijn. Er zijn rafels en onvoltooide aanzetten, onvervulde verlangens en ongeleefde idealen. Zoals ieder van ons zoals we hier aanwezig zijn ook kennen, waar we zo goed en zo kwaad als het gaat, mee proberen te leven.

Want het gaat niet aan om nu al zo klaar te zijn dat je zou kunnen sterven in vrede, dan leef je niet, dan ben je tijdens je leven al aan het sterven. Maar toch is wat wij hier het hele jaar door verkondigen en vieren van een levenswijsheid vervuld die juist wil bijdragen aan goed leven en dus ook goed sterven. Voor onszelf en onze naasten, dichtbij en verweg. Omdat de oriëntatie op de liefde van God, en dus liefde voor mensen en aarde, ruimte geeft om je leven te zegenen in dankbaarheid voor wat er is. Hoe goed of kwaad, hoe soepel of moeizaam ook, steeds in het licht van Gods aangezicht. Zoals we naar Prediker zingen: 'wie niet geeft om zelfbehoud, leven vindt hij honderdvoud'.

Moge het zo zijn.

10. *'Tijd van leven'* (versie Heuvelmans?)
11. Mededelingen en collecte
12. Tafeldienst rond *'Open uw hart'* (131)
13. Delen van brood en wijn
14. *'Er is nog zomer genoeg'* (nieuw lied fonds)
15. Tekst uit: Brieven aan een jonge dichter, van Rainer Maria Rilke (vertaling Marika Meijer)

Je moet de dingen
hun eigen, stille ontwikkeling
laten
die diep van binnenuit komt
en door niets gedwongen
of verhaast kan worden;
alles is dragen ten einde toe
en dan baren...
Rijpen als een boom
die zijn sappen niet dwingt
en rustig
in de voorjaarsstormen staat
zonder angst dat straks
de zomer niet zou kunnen
komen.
Hij komt toch!

Maar hij komt alleen
tot de geduldigen,
die leven
alsof de eeuwigheid
voor ze ligt,
zorgeloos stil en wijd....

Je moet geduld hebben
met wat in het hart
nog niet is opgelost

en proberen, de vragen zelve
lief te hebben
als gesloten kamers,
of als boeken, geschreven
in een vreemde taal.

Het gaat erom,
alles te leven.
Wanneer je de vragen leeft,
leef je misschien gaandeweg,
onmerkbaar
op een wonderlijke dag
het antwoord binnen.

16. Voorbeden en zegen

Laten we bidden:

Onnoembare God, Levende,
Geef dat onze idealen
en alle niet gerealiseerde verlangens
en alle verlangens die in de toekomst niet gerealiseerd zullen worden
dat ze onze blik niet verduisteren voor wat er is, hier en nu,
dat ze ons openen voor de geschenken om niet, elke dag weer.

Levende

Wees bij de mensen in Syrie, in Egypte
Waar het ongeleefde leven schreeuwt om recht en hulp en wijsheid
Wees bij de leiders die moeten beslissen over ingrijpen of toekijken,
Strijk als een vredesduif neer in hun harten

Wees bij mensen dichtbij
die leven met gemis en tegenslag
die opzien tegen wat komen gaat
schenk vertrouwen en moed
dat we solidair zijn en ontvankelijk,

in stilte leggen we neer wat ons ter harte gaat

En zullen we het Onze Vader bidden met elkaar, ieder zoals hij of zij het geleerd heeft
Amen.

Dit was de laatste in onze reeks Zomerdiensten rond bijzondere teksten. Volgende week starten we een nieuw preekseizoen en met dan, eindelijk, ook weer aparte bijeenkomsten voor de kinderen in de pastorie door de werkgroep kind. Graag zie ik u en jullie volgende week weer, en tot die tijd:

In de naam van Levende
Weet u gezegend in alles wat er op uw weg komt
Wees gezegend met de mensen die u vergezellen
Wees gezegend om zelf een zegen te kunnen zijn voor anderen.
Amen

17. 'Vredelied' (a1)

Mirjam Wolthuis